Original scientific paper

Mirnics Károly

A SZÓRVÁNYMAGYARSÁGTÓL A SZIGETMAGYARSÁGIG

AZ ASSZIMILÁCIÓRÓL

Az asszimiláció a kisebbségi azonosságtudat feladásának folyamata. Az asszimilációban a kisebbséghez tartozó lemond azokról az etnikai, kulturális és nyelvi sajátosságokról, amelyek addig megkülönböztették a többségi néptől, amely most magába fogadta.

Maga az asszimiláció asszimilációs politika következménye. A politika törekedhet a kisebbségek politikai, gazdasági, biológiai, pszichológiai stb. asszimilációjára.

1. *A gazdasági asszimilációra* irányuló politikának az a célja, hogy a kisebbségeket hátrányos gazdasági helyzetbe hozza; a kisebbségek által lakott terület gazdaságilag elmaradottá válik, s ezáltal a kisebbség tagjai széttelepülnek, szétszóródnak, rendszerint a többségi népben, de külföldön is, hogy új megélhetési lehetőségekhez jussanak. Ismertek ezek a módszerek: hátráltatják a terület fejlődését, nem megfelelő iparstruktúrát alakítanak ki, a foglalkozáspolitikában a többségi néphez tartozókat juttatják előnyhöz, a kisebbséghez tartozókat nem megfelelően szakképezik, megtagadják a központi fejlesztési és pénzügyi alapok támogatását, a mezőgazdasági területeket (ezek általában egyben kisebbségiek is) megfosztják jövedelmezőségüktől, erős adó- és jövedelemelvonó politikát folytatnak stb. stb. A jövedelmező iparközpontokat a kisebbségi területektől távol hozzák létre. Nálunk is használtak minden ilyen módszert.

2. *A politikai asszimiláció* célja, hogy a kisebbséghez tartozókat minden szinten kisemmizze az igazi államalkotás hatalomgyakorlásából. Az igazi döntéshozataltól távol tartják őket, az a hátuk mögött és tudtuk nélkül megy végbe. Nehéz lenne bebizonyítani, de tény, hogy igazán nagy horderejű döntéshozatalban magyar kisebbségi politikus nem vett részt országos, köztársasági és tartományi szinten a pártállam-állampárt időszakában (ez pedig 45 év).

3. *A pszichológiai asszimiláció* célja a kisebbrendűségi érzés elhintése, szítása, beágyazása a kisebbséghez tartozó személy lelkületébe. A kisebbségi ember feszélyezve érzi magát, ha az utcán, köztéren, társaságban, hivatalokban, a közéletben (ahol a joga törvényesített is) anyanyelvén kell megszólalnia, vagy mást hall e nyelven beszélni, énekelni. Viszolyog még a törvényesített, jogos anyanyelv—használattól is, titkon fél a hátrányoktól, megbélyegezettségtől, megvetéstől, üldözési mániában, lelki betegségekben, depressziós kisebbségi érzésben szenved a hovatartozása nyomasztó terhe alatt, amelytől menekülni akar; minden sikertelenségért a kisebbségi sorsot okolja, és ezért akár magát is, de gyermekeit feltétlenül, igyekszik kivonni a hibásnak vélt kisebbségi sorscsapás alól.

Az ilyen céltudatos politika valós állapotra támaszkodik, de a valós állapotot is a politika idézi elő.

A pszichológiai asszimilációhoz tartozik a kisebbségek anyaországának, anyanemzetének pocskondiázása, sikereinek szándékos kisebbítése. A kisebbséghez tartozó szégyelli, hogy egy mindenben alacsonyabbrendű anyaországhoz fűzik kapcsolatok, egy, a hazájabelinél tehetségtelenebb anyanemzethez tartozik. Az ilyesfajta módszereket, hangulatkeltést, viselkedésmintákat az állampárt-pártállam időszakában belügyi-belbiztonsági úton terjesztették a kisebbség soraiban. Ennek következtében a kisebbségek elvesztették önbizalmukat és anyaországuk-anyanemzetük iránti megbecsülésüket.

Ezek a módszerek jogi szempontból nem minősíthetők genocídiumnak, hiszen nem közvetlen céljuk a kisebbségek széttelepítése, irtása, tagadása, megsemmisítése stb. A nyers, célirányos hatóeszközöket a nemzetközi közösség mai fejlettségi fokán már nem lehet alkalmazni, mert azok az erőszakos asszimiláció leglejáratottabb formái. Ámde ezek a módszerek is az erőszakos asszimiláció tárházából valók. A modern tudatipar, a tudatmanipuláció legkorszerűbb vívmányaira támaszkodnak.

A kosovói példa ugyan arra mutat, hogy nem iktatódtak ki a használatból az erőszakos asszimiláció kevésbé korszerű módszerei sem (az anyanyelvű oktatás és szakoktatás teljes vagy részleges megtagadása, az anyanyelvhasználat korlátozása a közéletben, a hivatalos és államnyelv bevezetése és megkövetelése a közélet minden területén). Nálunk, Vajdaságban mindig is a korszerűbb módszereket használták, de a következmények etnocidiálisak voltak. Az erőszakos asszimiláció említett módszereinek a hosszan tartó alkalmazása a kisebbségeket általában kétségbeesésbe, reménytelenségbe, hitehagyottságba kergeti. A fennmaradásba és jövőbe vetett bizalom teljesen megrendül.

Az előzőkben leírt hosszantartó folyamat végén egy új folyamat veszi kezdetét: az önkéntes, önként vállalt asszimiláció. Az *önkéntes asszimiláció* az erőszakos asszimiláció színelváltozása, átalakulása, transzformálódása.

Az önkéntes asszimiláció eredete mindig az erőszakos asszimiláció kikényszerített, de az emlékezetben már halványuló hatása.

A történelemben csak a nagy és megrendítő átalakulások, a forradalmi mozgalmak tömeges és homogenizáló jellegűek. A fejlődés más, nyugodtabb szakaszai már általában rétegezettek, széttartóbbak, csoport-nüanszírozottak. Amennyiben az önkéntes asszimiláció tömeges méreteket ölt egy történelmi mércével rendkívül rövid időszakban, az fényes jele annak, hogy erőszakos kisebbségi politika volt az alapja.

A hivatalos kisebbségi politika az önkéntes asszimilációt természetes asszimilációként igyekszik feltüntetni. Csakhogy természetes asszimiláció nem megy végbe egyhamar még ma sem, amikor a népek egymásrautaltsága hatalmas mértékű és tovább erősödik minden társadalmi folyamatban.

Voltaképpen arról van szó, hogy a kisebbségi politika a saját múltját rejtegeti a kisebbségi és nemzetközi közvélemény előtt. Igyekszik megszépíteni a szakadatlan politikai erőszakoskodást, megzabolázást.

4. *A természetes asszimilációnak* nincs politikai-társadalmi célja. Az emberek a történelem folyamán mindig is keveredtek faji, etnikai, vallási hovatartozásra való tekintet nélkül, tisztán a testi vonzódás és lelki rokonszenv alapján. Azonban a történelem ritkán mutat fel példát arra, hogy az etnikai csoportok egyszerre alkalomszerűen egybekeveredtek és eggyé lettek, vagy hogy nem keveredtek egyáltalán. Voltaképpen évszázados (ha ugyan nem évezredes) folyamat ez. A természetes asszimiláció mérséklődésére vagy gyorsulására egészen biztosan minden társadalmi tényező kihat (mindenekelőtt a közös munka, háborúk, történelmi tragédiák, világvásárok, fesztiválok, vidám mulatságok és más látványos esemé-

nyek stb., amelyek az embereket tömegbe gyűjtik). Ennek ellenére a természetes asszimiláció iramát egyetlen kiválasztott társadalmi tényező kierőszakolt ráhatásával nem lehet befolyásolni, mivel ennek megkísérlése gyökeresen megváltoztatná a jellegét, s a természetes asszimiláció kényszerűbe csapna át. A természetes asszimiláció egyik változata az etnikailag vegyes házasság, amelyben az egyik házastárs nyelve, etnikai jellegzetességei általában dominánsak az utódok között: hogy mely házastársé és melyik etnikumé, abból a történelmi múltban nem csináltak nagy ügyet (például a feudalizmusban az emberek inkább vallási mint etnikai alapon különböztek, s ezért az etnikai jellegzetességek, a különbségek még a vegyes házasságok esetén is sokáig megőrződtek az utódokban).

Mivelhogy általában minden etnikai csoport meghatározott helyhez kötődik, mindegyik körében a belső kapcsolatok és a kommunikációs rendszer rendkívül szerteágazó és szövevényes hálózata él, ezért belső összetartó ereje még abban az esetben is ép, ha különben teljesen nyitott más etnikai csoport felé. Az etnikai csoport belső szerkezeti tagoltsága és dinamikája lehetővé teszi, hogy a csoport „önmagának elég" legyen. Ebből következik, hogy a házasságkötések, családalapítások nagy része is általában az etnikai csoport keretén belül történik. Mivelhogy ez jobbára lehetséges (a belső kommunikációból adódóan), azért válik szükségszerűvé is.

Azonban, ha a különböző állami ráhatások és a politikai erőszakoskodás következtében megrendül az etnikum egész „belső" kommunikációs rendszere, megváltozik a házasságok és családalapítások társadalmi feltételeinek bonyolult szövevénye is. A kisebbségek nem légüres térben élnek, hanem egy másik, többségi államszervezet fennhatósága alatt. Ebben a helyzetben azt tapasztaljuk, hogy óriási párt- és állampropaganda folyt és folyik még mindig a vegyes házasságok számának növelése érdekében, főleg a kisebbségek soraiban („jugoszlávnak" lenni). Ez az erőltetett propaganda megváltoztatja a természetes asszimiláció megjelenési formájának, a vegyes házasságnak is a jellegét, azt az önkéntes asszimiláció szolgálatába állítja.

Nem állíthatunk olyan badarságot, hogy a vegyes házasságok kizárólag a pártpropaganda hatására sokasodtak (bár azt sem állíthatjuk, hogy ennek nincs hatása). A vegyes házasságok száma azért növekedett, mert a kisebbségnek megrendült a belső kommunikációs rendszere. Ez pedig azért rendült meg, mert nincs többé elég önszerveződési lehetősége és intézményei a demográfiai megtartó folyamatok lebonyolításához.

Azt viszont állíthatjuk, hogy kizárólag az államalkotó nemzet asszimilációs szándékának tudható be az, hogy a vegyes házasságok legtöbbjében, az utódoknál meg szinte minden esetben, az államalkotó nemzet nyelve dominál.

Ha megbecsült lenne a kisebbség (és anyanemzete), úgy az utódok egy számottevőbb részénél szükségszerűen a kisebbségi nyelv lenne a domináns. Hiszen ebben az esetben ez a nyelv is megadná a társadalmi felemelkedés és érvényesülés lehetőségét.

Összegezve: nem vitás, hogy integrációs folyamatok közepette élünk minden szinten: globális világszinten, földrészi szinten, országos és regionális szinten. Nem vitás, hogy a népek egymásra utaltak nemcsak a gazdasági, de a társadalmi élet minden területén. Azonban az sem vitás, hogy etnikai sajátosságaikat igyekeznek megőrizni, megtartani és fejleszteni.

Ebben nincsen semmi érthetetlen.

Az asszimiláció irányai és arányai

Az asszimiláció arányaiban és gyorsaságában láthatóvá válik a kisebbség teljes társadalmi-gazdasági, művelődési és etno-politikai állapota. Az asszimiláció fókuszából válik legéle-

sebben láthatóvá, mit tett fennmaradásáért és fejlődéséért a befogadó hazája, anyaországa (anyanemzete), és mit tett és tehetett önmagáért maga a kisebbség is. Az asszimiláció közvetlenül veszélyezteti a kisebbség demográfiai folyamatainak a megújulását, a népességi reprodukciót, a természetes népmozgalmat.

Mivelhogy a távolabbi és a közelebbi múltban sem gyakoroltak kisebbségvédelmet, az asszimiláció minden tekintetben kikezdte a kisebbségeket.

1. A kisebbségek, így a magyar nemzeti kisebbség is szórvány és sziget jellegű lett. Szinte nincs vagy nagyon kevés az olyan terület ma már, ahol *területi közelségben* él; ahol él, az ma már nem kompakt etnikai terület. *A kisebbségek szinte mindenütt ubiquetárisan* majorizáltak a délszláv elem által. Van még néhány sziget jellegű tiszta etnikai helység. Azonban a majorizáció alapjában véve megtörtént.

A területi közelség nélkül más önmegtartó tényező sem fejtheti ki a hatását.

A területi közelség azonban nem merev fogalmi tényező. Ha a nemzeti kisebbségeknek valaha is megengedték volna a szabad önszerveződés és rendőri ellenőrzés nélküli, szabad belső kommunikáció különböző formáit és intézményeit, akkor a területi közelség, ha több áldozatvállalással és akadállyal is, de létrejött volna és létrejöhetne ismételten. Ez nagymértékben lassíthatná az asszimilációt még azokon a peremvidékeken is, ahol a magyarság a legnagyobb mértékben diaszporálódott. A diaszporálódott kisebbség fennmaradása sem urbanizált, sem rurális környezetben, sem szórvány, sem sziget jellegű településeken többé már nem lehetséges maximális önszerveződés nélkül. A határ menti területeken csak látszólagosan biztatóbb a helyzet. Ugyanis valójában sehol sincs egységes etnikai terület, még kevésbé egységes kisebbségi gazdasági terület (a kisebbségi népmozgalom nem történik valamiféle kisebbségi, hanem egységes gazdasági területen). Önszerveződés nélkül, a belső kommunikációs lehetőségek új hálózatának kialakítása nélkül a kisebbségek az urbanizáció és migráció kikerülhetetlen hatása alatt hamarosan teljesen eltűnnek.

2. A kisebbségek természetes népmozgalmát olyan mértékben kikezdte a hosszan elhúzódó gazdasági krízis és az asszimiláció eddigi folyamata, hogy a folytatódó asszimiláció most már teljesen öngerjesztő erejű, szinte teljesen kezelhetetlen és ellenőrizhetetlen jelenség az önszerveződés fékjei nélkül.

A kisebbségi populáció száma nagyon lecsökkent. A csökkenő populációt az asszimiláció mintegy hatványozza. Társadalmunkban (a gazdasági válság közepette) idáig szinte nincs egy komoly gazdasági vagy szociális intézkedés sem, amely a populáció csökkenését mérsékelné. A nagy népességszámú etnikumot ez a zuhanás szintén veszélyezteti, de korántsem olyan mértékben, mint a kisebbségeket. Ugyanis amazok esetében létezik „belső demográfiai tartalék" (ők az asszimilálók), míg a kisebbségek esetében nem így van.

3. A kisebbségi populáció korösszetétele rossz. A kisebbségen belül állandóan csökken a párválasztás lehetősége. A diaszporálódó kisebbségnél a kor és nemek szerinti összetétel külön-külön és egymás kombinációjában (számos tényező, mindenekelőtt a vándormozgalom következtében) megbomlott. A 15—30 éves korcsoportban ez különösen korlátozó tényező a párválasztásban. Ha nincs igazán élénk belső kommunikáció a sziget- és szórvány-népesség keretén belül (sőt az anyaországgal is), elkerülhetetlen a vegyes házasságok gyors ütemű gyarapodása.

4. A domináció politikai ideológiája, a domináció a közgondolkodásban, közhangulatban, hiedelemvilágban és érzésvilágban — továbbra is asszimilációs tényező. A többségi etnikum nagy része egy korábbi politikai hozzáállás következtében egyszerűen képtelen megérteni, hogy a kisebbséghez tartozó miért ragaszkodik nyelvéhez, kultúrájához, etnikai sajátosságaihoz.

5. Modern művelődési lehetőségek nélkül, korszerű műveltség és iskolázottság nélkül lehetetlenség az asszimiláció arányainak a csökkenése. Ma sok kisebbséghez tartozó szemében az asszimiláció *társadalmi felemelkedést*, érvényesülést jelent. Az asszimiláció vágya annál erősebb, minél gyorsabb a többségi és minél lassúbb a kisebbségi etnikum fejlődése és e két pólus között minél nagyobb a fejlettségi szintkülönbség, valamint az ehhez kapcsolódó státusjavak: a társadalmi és politikai hatalom, az emberibb, tartalmasabb és kulturáltabb élet lehetőségei. Nem csupán a területi és szomszédi közelség, barátság és rokonlelkűség a meghatározó tényezők. A feltörekvés vágya (az, hogy ma mindenki korszerűen és időszerűen akar élni) sokkal döntőbb tényező az asszimiláció minden formájában, mint azt idáig gondoltuk. A vegyes házasságok és vándormozgalom (diaszporálódás) az asszimilációnak azon formái, melyeken keresztül végbemegy a társadalom etnológiai és etno-kulturális homogenizációja. Következtükben új kötődések és elvárások gyökereznek meg mind az asszimilációban, mind az asszimilálódóban. Ezek az elvárások, kötődések, hiedelmek, viselkedésminták, sztereotípiák az asszimilálódót egyre kevésbé kötik eredeti etnikai csoportja nyelvéhez, történelméhez, hiedelemvilágához, hagyományaihoz, mentalitásához, lelki alkatához. Visszafelé vezető út ugyanabban a nemzedékben nem létezik.

A kisebbségi statisztika értéke

Az egyszerű ember hajlamos arra, hogy ha meglát egy statisztikai könyvet és abban egy statisztikai számadatot, azon nyomban azt higgye róla, hogy az a színtiszta igazság. Ez, különösen a kisebbségekre vonatkozó számadatokat illetően, tévedés.

Még ha fennállna is a pontos kimutatás igénye, akkor sem könnyű és egyszerű rögzíteni a nemzeti kisebbséghez tartozók pontos számát. A kisebbségek asszimilálódó állapotban lévő, *rendkívül dinamikus* jelenséget képeznek. Ezért a *számuk nem mutatható ki* egy mérce alapján.

A statisztikai szolgálat általános érvénnyel a szubjektív kritériumokat (a nemzeti hovatartozásra vonatkozó személyi kijelentést) veszi alapul. Ez nem is lehet másként. A nemzetiségi hovatartozás statisztikai meghatározása egysíkú. Ezért az elemzésben nem csak a nemzetiségi hovatartozást, de számos más tényezőt is figyelembe kell venni. Ilyen például az anyanyelv használata és ismerete. Még bajosabb a népszámlálások és más kimutatások lebonyolítása. Nem vitatható, hogy még abban az esetben is, amikor ilyen jellegű titkos állami vagy statisztikai utasítást nem kapnak, a népszámlálási biztosok, más összeírók és kimutatással foglalkozók a) szándékosan vagy akaratlanul elhanyagolhatják; b) vagy éppen szándékosan, tendenciózusan meghamisítják a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó személyes kijelentést. (Tudok olyan esetről, amikor egy színmagyar nagyfaluban fél utca lakosságát jugoszláv gyanánt iktatta be a népszámlálási biztos, illetve összeíró.)

Minden létező statisztikai adatnál (születés, halálozás, házasságkötés, elválás, iskoláztatási, kivándorlási, népszámlálási adatok stb.) szem előtt kell tartani, hogy a statisztikai meghatározás szubjektív kijelentésen alapul (azt feltételezvén, hogy ez fedi az objektív valóságot).

Ebből kifolyólag nálunk vannak például magyarok, akik nem tudnak magyarul, s vannak olyanok, akiknek az anyanyelve magyar, de nem magyarok. A népszámlálási statisztika azoknak a magyaroknak a számát is kimutatja (kijelentés alapján), akik már húsz-harminc éve külföldön vannak (jóllehet már nincsenek az élők sorában, vagy eszük ágában sincs

visszatérni). Viszont ha erről nem kapott kijelentést (például egész családok vendégmunkára távozása, de nem kiköltözése esetén) nem ölelte fel őket stb.

A kisebbségekről nem lehet pontos statisztikai képet kapni. Az asszimilálódó kisebbségnek nincsenek pontos statisztikai adatai.

Az asszimiláció hatása a természetes népmozgalomra

Születések

A demográfiai statisztika nem követi a magyar nemzetiségű gyerekek születését. Ilyen statisztika nem létezik.

A demográfiai vagy vitális statisztika csak a magukat magyarnak valló anyák által szült gyerekekről ad információt. A következő táblázat ezt szemlélteti Vajdaságban.

1. számú táblázat

Év	Születések	Növekedés-csökkenés (+ -)	Bázisindex (1952 = 100)	Láncozott index (előző év = 100)
1	2	3	4	5
1950	9500	-	105,1	-
1951	9250	-250	102,4	97,3
1952	9036	-214	100,0	97,6
1953	8500	-536	94,1	94,1
1954	8250	-250	91,3	97,0
1955	8000	-250	88,5	97,0
1956	7500	-500	83,0	93,8
1957	7325	-175	81,1	97,7
1958	6444	-881	71,3	88,0
1959	6305	-139	69,8	97,8
1960	7091	+786	78,5	112,5
1961	6778	-313	75,0	95,6
1962	6370	-402	70,5	94,0
1963	6210	-160	68,7	97,5
1964	6160	-150	68,2	99,2
1965	6000	-160	66,4	97,4
1966	5900	-100	65,3	98,3
1967	5500	-400	60,9	93,2
1968	5400	-100	59,8	98,1
1969	5200	-200	57,5	96,3
1970	4915	-285	54,3	94,5
1971	5032	+117	55,7	102,4
1972	5201	+169	57,6	103,3
1973	5163	- 38	57,1	99,2

1	2	3	4	5
1974	5042	-121	55,8	97,7
1975	5159	+117	57,1	102,3
1976	5312	+153	58,8	103,0
1977	5244	- 68	58,0	98,7
1978	5135	-109	56,8	97,9
1979	4976	-159	55,1	96,9
1980	4957	- 19	54,8	99,6
1981	4719	-238	52,2	95,2
1982	4609	-110	51,0	97,7
1983	4469	-140	49,5	96,9
1984	4563	+ 93	50,5	102,1
1985	4349	-214	48,1	95,3
1986	4189	-160	46,3	96,3
1987	4170	- 19	46,1	99,5
1988	4065	-105	44,9	97,5
1989	3862	-203	42,7	95,0
1990	...	...	...	...
Összesen				
1950—1989	235 850	-5732	-	-
1950—1989	5 896	-	-	-

A kiemelt számok becsült értékek. (Ezekre az évekre nem jelent meg hivatalos adat.)
Forrás: A Szövetségi Statisztikai Hivatal évi közlönyei (Vitalna i demografska statistika. Bilteni SZS „Demografska statistika")

Ezek szerint az adatok szerint 1952-ben 9036 magát magyarnak mondó anyától született gyerek; 38 évvel később csak 3862-től. Most egyelőre tételezzük fel, hogy a megszült gyerekek is magyar nemzetiségűek, s így vonjuk le az adatokból levonható következtetéseket. Mit jelentett 1952-ben a 9036 születésszám?

A népszámlálás évében, 1953-ban a magyar népesség 435 217 főt tett ki (1952-ben körülbelül 430 000 főt). Ebben az évben az átlagos élettartam 58 év volt az országban. Ha állandósulhatott volna ez a születésszám (abszurd feltételezés), akkor az átlagos élettartam ideje alatt nem 430 000 hanem 524 088 fő reprodukálódott volna. Tehát 94 088 fővel több.

Mit jelentett 1961-ben a 6778 megszült gyerek?

A népszámlálás évében, 1961-ben a magyarok száma 442 561 fő volt. Ekkor az átlagos élettartam 64 év volt.

Ha állandósulhatott volna ez a születésszám, akkor ez alatt az átlagos élettartam ideje alatt nem 442 561 fő, hanem már csak 433 792 fő született volna, tehát 8769-cel kevesebb.

Mit jelentett 1971-ben az 5032 szülés?

A népszámlálás évében, vagyis 1971-ben már csak 423 866 magyar volt Vajdaságban. Az átlagos élettartam az országban 68 évet tett ki. Ha állandósult volna ez a születésszám, úgy az átlagos élettartam alatt nem 423 866 fő, hanem már csak 342 176 fő reprodukálódott volna, ez már 81 690 fővel kevesebb. Csak 84 év alatt lett volna képes ez esetben a teljes népesség kicserélődni.

Mit jelentett 1981-ben a 4719-es születésszám?

Ekkor az átlagos élettartam az országban már 70 évre emelkedett. A népszámlálás Vajdaságban 385 356 magyart írt össze. Ha állandósult volna ez a születésszám, akkor az élettartam alatt nem 385 356 fő, hanem 330 330 fő reprodukálódott volna, vagyis 55 026 fővel kevesebb. Az akkori népességnek már 92 évre lett volna szüksége a kicserélődéshez a 70 helyett.

Mit jelent a 3862-es születésszám 1989-ben, de a vajdasági magyarok 1953-ban vagy 1961-ben megállapított számához képest?

A következő táblázat szemlélteti a vajdasági magyarok születési ezrelékét a népszámlálás éveiben:

2. számú táblázat

Év	Születésszám	Népességszám	Születések száma (1000 főre)	Népességcsökkenés láncozott indexe	Születésszám csökkenésének láncozott indexe
1953	8500*	435 217	19,5	—	—
1961	6778	442 561	15,3	101,6	79,7
1971	5032	423 866	11,9	95,8	74,2
1981	4719	385 356	12,2	90,9	93,8

* Becsült érték

Az áttekintés szerint 1953-ig a születési ezrelék majdnem magasnak, 1953-tól 1961-ig közepesnek tekinthető. Ezek a születési arányszámok lehetővé teszik a népesség természetes szaporodását. A 12 ezrelék nem teszi már lehetővé a népesség egyszerű újratermelődését. Egy átlagos élettartam alatt (mint ahogyan azt láttuk) a népességnek 10—20 százaléka nem lenne képes kicserélődni.

Ugyanakkor ez a táblázat rendkívül nagy ellentmondásokra vet fényt:

1) a születési ezrelék indexének csökkenése 1953—1961 között (79,7) ellentétben van a népességnövekedés indexével (101,6);

2) a születésszám csökkenési indexének nagyobb értékei 1961—1981 között ellentétben vannak a népességcsökkenés indexének a kisebb értékeivel.

Az első megjegyzéshez az a magyarázat fűzhető, hogy 1961-ben az emberek szabadabban nyilatkoztak nemzetiségi hovatartozásukról, mint 1953-ban és egész Európában gyorsan csökkent a születésszám a javuló életszínvonal következtében. A második megjegyzés viszont arra vet fényt, hogy voltaképpen a külföldön tartózkodó népességet is beleszámították az összeírt népességbe (így megnövelték a számát), míg a születésszám kimutatásának esetében ez nem így volt.

A születésszám azért csökkent ilyen mértékben, mert éppen ebben az időszakban a fiatal korosztályok nagy része külföldre távozott. A külföldre távozás (diaszporálódás) asszimilációs tényező. Azonban ez a magyarázat sem elég. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a születési ezrelék még az említett értékeknél is kisebb lehetett — jóval kisebb : a magyar anyák nem csak magyar nemzetiségű gyereket szültek). Más asszimilációs tényezők is hatottak rá. Ezeket a statisztika még most nem mutatja ki. A következményük majd csak a későbbiekben lesz nyilvánvaló és látható.

Mindenesetre megállapítható: eleddig nem folytattak pozitív populációs politikát a kisebbségek javára és ez tükröződik a születésszám csökkenésén is.

Halálozás

A vajdasági magyarság korösszetétele nagyon leromlott: a fiatal korcsoportok egyre kisebb létszámúak, az idős korcsoportok arányszáma az össznépességben növekedik. Ennek következtében a kisebbség körében jóval előbb megnövekedett a halálozás, mint a többségi népnél, amelynek még mindig vannak demográfiai tartalékai (a fejletlenebb vidékeken).

A következő táblázat érzékelteti a vajdasági magyarok halálozásának növekvő irányát.

3. számú táblázat

Év	Halálozási szám			Indexek	
	Összesen	Férfi	Nő	Bázis 1956 = 100	Láncozott előző év = 100
1	2	3	4	5	6
1956	5195	2562	2633	100,0	—
1957	4605	2288	2317	88,6	88,6
1958	4384	2140	2244	84,4	95,2
1959	4842	2385	2457	93,2	110,4
1960	4897	2453	2444	94,3	101,1
1961	4637	2307	2330	89,3	94,7
1962	5035	2476	2559	96,9	108,6
1963	4774	2414	2360	91,9	94,8
1964	4954	2460	2494	95,4	103,8
1965	4967	2515	2452	95,5	100,2
1966	5050	2550	2500	97,2	101,7
1967	5150	2600	2550	99,1	102,0
1968	5200	2650	2550	100,0	101,0
1969	5420	2750	2670	104,3	104,2
1970	5509	2840	2669	106,0	101,6
1971	5538	2862	2676	106,7	100,5
1972	5640	2918	2722	108,6	101,8
1973	5483	2843	2640	105,5	97,2
1974	5771	2901	2870	111,1	105,3
1975	5723	2906	2817	110,2	99,1
1976	5724	2977	2747	110,2	100,0
1977	5587	2799	2788	107,5	97,6
1978	6023	3067	2956	115,9	107,8
1979	6003	3137	2866	115,5	99,7
1980	6225	3189	3036	119,8	103,7
1981	6180	3145	3035	119,8	99,3
1982	6391	3239	3152	123,0	103,4

1	2	3	4	5	6
1983	6563	3329	3234	126,3	102,7
1984	6444	3319	3125	124,0	98,1
1985	5976	3009	2967	115,0	92,7
1986	6456	3229	3227	124,3	108,0
1987	6299	3167	3132	121,3	97,6
1988	6193	3084	3109	119,2	98,3
1989	...	...	...	...	...
Összesen 1956—1988	182 838	92 510	90 328	—	—
1956—1988	5540	2803	2737		

Megjegyzés: Az aláhúzott adatok becsültek.
Forrás: A Szövetségi Statisztikai Intézet Közleményei (SZS BILTENI „Demografska statistika" azonos évre vonatkozó számai)

Az elmúlt 33 év alatt a halálozások majdnem ötödével megnövekedtek. Amíg 1956-ban 5195 ember halt meg, addig 1988-ban már 6193. Az adatok szerint legtöbben 1984-ben haltak meg (6563-an).

Ugyanakkor a láncozott indexek mintha arra engednének következtetni, hogy a halálozás megállapodott ezen az állandó magas számon, sőt évről évre enyhe esés is tapasztalható.

A halálozásra vonatkozó számadatoknak az igazi értéket a halálozásra vonatkozó arányszám mutatja a legtisztábban. A következő táblázatról a halálozási ezrelék értékei olvashatóak le a népszámlálás éveiben:

4. számú táblázat

Év	Halálozás	Népesség	Halálozás viszonyszáma (1000 főre)	Népességcsökkenés (előző év=100)	Halálozásnövekedés (előző év=100)
1953	4750	435 217	10,9	—	—
1961	4637	442 561	10,5	101,6	97,6
1971	5538	423 866	13,1	95,8	119,4
1981	6180	385 356	16,1	90,9	111,6

Megjegyzés: A kiemelt szám becsült érték

Ha ezeket a viszonyszámokat vizsgáljuk, sokkal kedvezőtlenebb következtetésre jutunk, mint az előző táblázat alapján. Ugyanis ha például 1961-ben ezer főből évente tíz ember halt meg, úgy 1981-ben már tizenhat.

A halálozási számarány — természetesen — rosszabb a vajdasági magyaroknál, mint a többségi népek esetében.

Az 1953—1961 közötti időszakban a népesség száma enyhén növekedett, a halálozás arányszáma csökkent, a születésszám nagyot csökkent. Az 1961—1981-es időszakban a népesség száma mintegy 13—14 százalékkal csökkent. Ebben a csökkenésben azonban, úgy tűnik (az idexek értékeiből ítélve), csak 35 százaléknyi szerep juthatott a halálozás növekedésének, a többi a születések csökkenésének. Vagyis csak négy százaléknyi népességcsökkenés tulajdonítható a halálozások növekedésének, a többi 8—8 százalék a születések csökkenésének a számlájára írható.

A természetes szaporodás és a vándormozgalom mutatószámaiban szintetikusan látható bármely népesség demográfiai helyzete.

Ma Európában vannak országok, amelyek a lélekszám megállapodásához közelednek vagy már a természetes csökkenés állapotába kerültek. Azonban, ha az államszervezés érzékeli és felfogja ennek a veszélyét, igyekszik azt aktív populációs politikai intézkedésekkel eltéríteni a rossz irányból a demográfiai folyamatokat. Az állam ilyenkor valóban a társadalom önfenntartásának az érdekében lép fel: az állam és társadalom érdekei azonosak.

A kisebbségek nincsenek abban az állampolitikai helyzetben, hogy aktív populációs politikát folytathassanak. (Az albán kisebbség száma sem azért növekszik, mert olyan állampolitikai helyzetben volna, hogy aktív tudatos populációs politikát folytathat. Az állam szívesen látná az albánok számának a csökkenését, ilyen szellemű intézkedéseket foganatosított és foganatosít. Ez tudatos, noha hasztalan populációs politika.)

Kisebbségek még ott is, ahol a helyzetük eszményien van megoldva — kisebbségek maradnak. Ebből kifolyólag jobban ki vannak téve a többség által történő természetes asszimilációnak, mint fordítva.

Ott, ahol nincsenek tudatos intézkedések a kisebbség helyzetének a javítására, ahol nincs kisebbségvédelem, a népesség gyors felmorzsolódásnak indul.

A következő táblázat szemlélteti a vajdasági magyar kisebbségi népesség pusztulási folyamatát, a természetes szaporodás helyett a csökkenését.

Év	Született	Meghalt	Természetes szaporodás-csökkenés	A népesség elképzelt alakulása a természetes szaporodás alapján	A természetes szaporodás-csökkenés 1000 főre
1	2	3	4	5	6
1953	8500	4900	+3600	435 217	+8,3
1954	8250	5000	+3250	438 467	+7,4
1955	8000	5100	+2900	441 367	+6,6
1956	7500	5195	+2305	443 672	+5,2
1957	7325	4605	+2720	446 392	+6,1
1958	6444	4384	+2060	448 452	+4,6
1959	6305	4842	+1463	449 915	+3,2
1960	7091	4897	+2194	452 109	+4,8
1961	6778	4637	+2141	454 250	+4,7
1962	6370	5035	+1335	455 685	+2,9
1963	6210	4774	+1436	457 021	+3,1
1964	6160	4954	+1206	458 227	+2,6
1965	6000	4967	+1033	459 260	+2,3
1966	5900	5050	+ 850	460 110	+1,8
1967	5500	5150	+ 350	460 460	+0,7

1	2	3	4	5	6
1968	5400	5200	+ 200	460 660	+0,4
1969	5200	5420	- 220	460 440	-0,5
1970	4915	5509	- 594	459 846	-1,3
1971	5032	5538	- 506	459 340	-1,1
1972	5201	5640	- 439	458 901	-0,9
1973	5163	5483	- 320	458 581	-0,7
1974	5042	5771	- 729	457 852	-1,6
1975	5159	5723	- 564	457 288	-1,2
1976	5312	5724	- 412	456 876	-0,9
1977	5244	5587	- 343	456 533	-0,8
1978	5135	6023	- 888	455 645	-1,9
1979	4976	6003	-1027	454 618	-2,3
1980	4957	6225	-1268	453 350	-2,8
1981	4719	6180	-1461	451 889	-3,2
1982	4609	6391	-1782	450 107	-4,0
1983	4469	6563	-2094	448 013	-4,7
1984	4563	6444	-1881	446 132	-4,2
1985	4349	5976	-1627	444 505	-3,7
1986	4189	6456	-2267	442 238	-5,1
1987	4170	6299	-2129	440 109	-4,8
1988	4065	6193	-2128	437 981	-4,9
1989	3862	6100	-2238	435 743	-5,1
1954—1989	199 564	199 038	+526	+5 26	—

Megjegyzés: A kiemelt adatok becsültek

A vajdasági magyarságnak (persze feltételezve azt, hogy a magyar anyák minden esetben magyar gyereket is szültek, ami a mi tájainkon nem volt így, manapság még kevésbé) az ötvenes években volt a legnagyobb a természetes szaporodása.

A természetes szaporodás egészen 1963-ig biztosította a népesség növekedését is (mindaddig, amíg a természetes szaporodás ezreléke nem esett 3 alá). A természetes szaporodás 1968-ig teljesen megszűnt.

Az 1970-es évektől kezdve a vajdasági magyarság életében annyira váratlan események történtek, hogy teljesen megrendítették addigi demográfiai helyzetét. Ettől kezdve megindult a mind erőteljesebb népességfogyatkozás.

Ennek ellenére, ha ez alatt a 37 éves időszak alatt nem épültek volna be szervesen a természetes népmozgalomba ilyen nagy mértékben az asszimilációs tényezők és a diaszporálódás (külső vándormozgalom), a vajdasági magyarság száma 1953—1989 között nem csökkent volna jelentősen. A természetes szaporodás megszűnése ellenére is a lélekszáma 1989-ben még mindig nagyobb lenne, mint 1953-ban. Ugyanis az ötvenes évek népszaporodása ellensúlyozta volna a 70-es és 80-as évek népességcsökkenését. Csupán ezután indult volna meg a népesség gyorsabb csökkenése a nagyarányú halálozás következtében. Azonban még ez a csökenés sem lenne olyan drasztikus, mint amilyen drámai méretű már most, más tényezők hatására.

Szükségesnek láttam rávilágítani arra, hogy milyen nagy demográfiai különbségek mutatkoznak egy asszimilációs és diaszporálódó állapotban levő kisebbségi népesség és egy többségi népesség helyzete között. Ugyanis a feltételezés éppen a többségi népesség demográfiai állapotának romlását tükrözi; ez a romlás lassú, hosszantartó, szinte észrevehetetlen. Ezt az állapotot vetítettem át a kisebbségi népességre, mintha többségi népesség lenne. A többségi népesség demográfiai helyzete minden esetben befolyásolható megfelelő népesedéspolitikai intézkedésekkel. A kisebbségi népesség helyzete még megfelelő népességpolitikai intézkedésekkel is nehezen javítható. Ezért a folyamatok drámai módon felgyorsulnak.

A népesség demográfiai mérlege

Az 1948—1961 közötti időszakban, az előző táblázatok világosan mutatják, életképes volt a magyar nemzeti kisebbség. Ebben az időszakban sokan ismét ki merték nyilvánítani nemzetiségi hovatartozásukat (amit addig nem mertek megtenni), a háború bélyegétől és a megfélemlítettségtől kezdtek megszabadulni). Láttuk azt is, hogy a természetes szaporodás nemcsak a népesség egyszerű újratermelődését biztosította, de a magyarság számának növekedését is. Ennek hatására 1948 és 1961 között, a népszámlálási adatok szerint is, a magyarság száma 428 750 főről 442 561 főre emelkedett. Összpontosítsuk inkább a figyelmet az 1961—1981 közötti időszakra, hiszen ekkor következtek be a depopulációs folyamatok, és ezután még erőteljesebbek lettek. A demográfiai mérleget továbbra is alapozzuk arra a feltevésre, hogy magyar anya magyar gyereket szül. Éppen ezáltal derül majd fény arra, milyen távol is jár ez a tényleges állapotoktól. Engedjük meg, hogy a valóságos adatok súlya alatt roppanjon össze az egész hipotatikus modell, és így váljon láthatóvá, mennyire használhatatlanok a kisebbségre vonatkozó statisztikák, így a demográfiai statisztika adatai is.

A következő áttekintés ezt a demográfiai mérleget mutatja be:

Az 1961—1971 közötti időszakra

A vajdasági magyar népesség száma 1961-ben	442 561
A vajdasági magyar népesség száma 1971-ben	423 866
Népességcsökkenés	18 695 (4,4 százalék)
Ebben:	
A természetes szaporodás	+8304
Az asszimilálódás és diaszporálódás tényezői következtében	18 695 (+830 i)

1971—1981 közötti időszak

A vajdasági magyar népesség száma 1971-ben	423 866
A vajdasági magyar népesség száma 1981-ben	385 356
Népességcsökkenés	38 510 (9,9 százalék)
Ebben:	
A természetes szaporodás-csökkenés következtében	—6496

Az asszimilálódás és diaszporálódás
tényezői következtében —32 014

Az 1961-es és 1971-es népszámlálások közötti különbség azt mutatja, hogy a magyarság száma 18 695 fővel csökkent. A népesség-statisztikai kimutatások szerint viszont ebben az időszakban a magyarságnak még volt természetes szaporodása, 8304 főt tett ki. Tehát a lélekszáma nem csökkenhetne, hanem éppen ellenkezőleg: 8304 fővel kellett volna gyarapodnia.

Mit jelent ez? Azt, hogy a magyarság száma már ebben az időszakban nem 18 695 fővel, hanem 26 999 fővel csökkent. Az asszimiláció és diaszporálódás következtében elvesztette a természetes szaporodását és a népességének egy részét (8304 + 18 695). Mi játszódhatott le ebben az időszakban? Éppen ebben az időszakban a fiatal korosztályú magyar népességnek egy óriási tömege külföldre távozott. Ez a tömeg nem akkora lehetett mint amekkorát az 1971-évi népszámlálás kimutat (16 627 fő), hanem sokkal nagyobb.

Vagy valami más történt? Ha feltételezzük azt, hogy a természetes szaporodásnak akár a fele vagy harmada (a 8304 főből) a vegyes házasságok révén közvetlenül asszimilálódott e többségi etnikumokba, még abban az esetben is 22 000—23 000 fővel kellett volna csökkennie a magyarság számának a külföldre távozás következtében. Ha viszont elfogadjuk a népszámlálás külföldre távozásra vonatkozó adatait pontosnak (16 627 fő), úgy ezt a feltételezést kell elfogadhatónak tartani, hogy tíz év alatt legalább 10 000 fő asszimilálódott a többségi etnikumba a vegyes házasságok révén (minden megszült gyerek, s még ennél is több).

Az utóbbi feltevést könnyű elvetni, mert lehetetlen. El kell fogadni, hogy nem annyian távoztak külföldre, mint ahány főt kimutat a statisztika, hanem jóval többen.

Az 1971—1981 közötti időszak már teljes egészében magán viseli annak a következményét, hogy az 1961—1971-es időszakban a legértékesebb fiatal nemzedék jelentős része külföldre távozott. Ennek hatására gyorsan beállt a természetes szaporodás helyett a csökkenés. A diaszporálódás mellett itt már látjuk a természetes szaporodás hiányának a következményét is: a nagymérvű depopulációt. A magyarság számának csökkenését a természetes csökkenés 6496 fővel, az asszimiláció és az újabb külföldre távozások 32 014 fővel befolyásolták. (A belső vándormozgalom a vajdasági magyarság életében nem jelentős tényező. Ahányan távoznak az ország más részeibe, annyian vissza is térnek.)

A demográfiai mérleg hiányosságai

Az előzőekben többször is említettük, hogy az 1971-es és 1981-es népszámláláskor a vajdasági magyarság számába beszámították az innen külföldre távozókat (külföldi munkavállalókat és családtagjaikat is). Ha ezt figyelembe vesszük, Vajdaságban kevesebb magyar élt, mint ahogyan azt a népszámlálás kimutatta:

Összesen		Ebből	
A népszámlálás éve	A népszámlálás szerint	Külföldön élt	Valójában Vajdaságban élt
1961	442 561	...	442 561
1971	423 866	16 627	407 239
1981	385 356	13 702	371 654

Ismeretes, hogy 1961-ig még elhanyagolhatóan kevesen vállalhattak külföldön munkát (jobbára disszidálók voltak). Tehát elfogadhatjuk, hogy 1961-ben nem nagy különbség volt az összes és a ténylegesen Vajdaságban élő magyarság között.

Ebben a megvilágításban még megdöbbentőbb a Vajdaságban élő magyarság számának apadása. Hiszen az idehaza élő népesség száma 16 százalékkal csökkent 1961—1981 között. Politikai dajkamese, hogy a külföldön dolgozók zömmel visszatérnek. Legnagyobb részük sohasem fog visszatérni. A szociális folyamatok, így a nagy migrációs folyamatok különösképpen irreverzibilisek. Ezt tapasztaljuk a görög-római kolonizációk, vagy Amerika felfedezése óta.

Még valami kiviláglik az adatokból éspedig a következő: 1961—1971 között az idehaza maradt magyarság száma 8,5 százalékkal csökkent, de ebből a csökkenésből csak 4,5 százalék jut közvetlenül a külföldre távozásra és a többi asszimilációs tényezőre. Viszont 1971—1981 között az idehaza lévő magyarság száma 9,5 százalékkal csökkent, de ebben a csökkenésben a külföldre távozottak jelentősége (százalékban kifejezve) már csak a harmadára tehető (3,4 százalék). Ez azt jelenti, hogy nagyobb jelentőséget kaptak más tényezők a csökkenésben: a depopuláció (amit a külföldre távozás előidézett) és már asszimilációs tényezők.

1961—1981 között a vajdasági magyarság itthon tartózkodó része 16 százalékkal csökkent. Ebben a csökkenésben közvetlenül a külföldre távozottak hatása 4 százalék, annál nagyobbak ennek a következményei a többi tényezővel összefonódva.

2. Az előzőekben többször is említettük, hogy a születéseknél abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a magukat magyarnak valló anyáktól magyar gyerekek születtek. Azt is megállapítottuk, hogy az lehetetlenség, hiszen ezeknek egy része vegyes házasságban él.

A következő táblázat azt mutatja, hogy a vajdasági magyarok — nők és férfiak — hány házasságot kötöttek egymás között.

Év	A magyarok házasságai összesen	Ebből magyar magyarral	%	Év	A magyarok házasságai összesen	Ebből magyar magyarral	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1956	4088	3361	82,2	1973	3650	2664	73,0
1957	3781	3176	84,0	1974	3684	2710	73,6
1958	3986	3332	83,6	1975	3477	2589	74,5
1959	3876	3222	83,1	1976	3383	2469	73,0
1960	4104	3419	83,3	1977	3443	2517	73,1
1961	4225	3575	84,6	1978	3319	2406	72,6
1962	3911	3272	83,7	1979	3186	2257	70,8
1963	3730	3140	84,1	1980	3050	2206	72,3
1964	3903	3200	82,0	1981	2908	2110	72,5
1965	4028	3247	80,6	1982	2986	2155	72,2
1966	—	—	—	1983	2958	2160	73,0
1967	—	—	—	1984	2941	2131	72,5
1968	—	—	—	1985	2753	2081	75,6
1969	—	—	—	1986	2668	1945	72,9
1970	3941	3009	75,3	1987	2668	1980	74,2

1	2	3	4	5	6	7	8
1971	3807	2904	76,3	1988	2577	1899	73,6
1972	3909	2893	74,0	összesen	100940	78029	77,3

Forrás: A Szövetségi Statisztikai Intézet közleményei (BILTENI Saveznog zavoda za statistiku „Demografska statistika")

Szembetűnő, hogy 1956—1988 között a házasságok összes száma 4088-ról 2577-re esett, vagyis 37%-kal visszaesett. Ennél is nagyobb mértékben csappant meg a magyarok egymás közötti házassága (3361-ről 1899-re, vagyis 43,5 százalékkal).

Az összes megkötött házasságok száma nem nagyon csökkent 1972-ig. Ekkor megcsapta a jugoszláv társadalmat az első nagy válság szele. A házasulandó és munkaképes korosztályok külföldre kényszerültek munkát vállalni. Látható, hogy már 1975-től jóval kisebb az összes megkötött házasság száma. Ekkor következik be a nagyobb mérvű változás a magyarok egymással megkötött házasságainak a számában is: 1956-hoz viszonyítva a vegyes házasságok száma 18 százalékról 27 százalékra emelkedik, a „tiszta" magyar házasságoké 73 százalékra esik.

Ennyi vegyes házasságban a gyerekek lehetnek-e mind jugoszlávok, vagy mind magyarok? Erről szociológiai kutatás nincs. Nem tudunk semmi közelebbit a gyermekek nemzetiségéről (erre csak közvetve következtetünk, a családokra vonatkozó statisztikákból; de erről még lesz szó).

Ha minden vegyes házasságban született gyerek nemzetisége a későbbiekben jugoszláv lenne, úgy a születésszámra vonatkozó adatok igen pontatlanok. Mindenesetre a magyar anyáktól született gyerekek számát legalább 15—20 százalékkal csökkenteni kellene — de lehet hogy többel is. Helyes lenne-e ez?

Az iskolai statisztika a magyar tannyelvű oktatásban alig néhány magát jugoszlávnak valló gyereket mutat ki. Ebből arra lehet következtetni, hogy a vegyes házasságokban született gyerekek valóban asszimilációs helyzetben vannak, ilyen állapotba kerültek. De vajon miért ilyen nagy a vegyes házasságok száma? A politikai propaganda azt szeretné elhitetni, hogy ennek csupán egy oka van: a személyes vonzalom. Nem tagadható, hogy társadalmunkban csökkentek a nemzeti előítéletek, s ez így van rendjén. Ámde, a vegyes házasságok száma más okokból kifolyólag is megnövekedett.

1. A társadalom urbanizálódásával összhangban óriási tömegek kerültek be a falvakból a városokba. A mi totalitárius társadalmunk eddig nem ismerte el a különbségre való jogot. Nem ismerte el ebből kifolyólag, az önszerveződést és az önszerveződés elemi formáit sem. A nemzetiségi fiataloknak nincs lehetőségük a városokban egymással találkozni, megismerkedni kulturált módon elszórakozni. A városi életmód hosszú kommunikációs vonalakat teremt közöttük. Ezeket egyedül az önszerveződés lehetőségei rövidíthetnék le. Mivelhogy korábban ilyen lehetőségek nem voltak, a mi társadalmunkban — ez elkerülhetetlen — összehasonlíthatatlanul gyorsabb asszimilációs folyamatok kaptak teret, mint például Amerikában, vagy a többi polgári demokratikus országban. Csakhogy a nemzetiségi politikában ez nem a szocialista társadalom „előnye" volt, hanem éppen szerveződési formáinak a szegénységéből eredt.

2. A kisebbségi szórványok, peremvidékek különösen ki vannak téve az asszimilációnak. Itt a leghosszabbak a kisebbségen belül a társadalmi kapcsolatok megvalósíthatóságának a kommunikációs vonalai (szerémségi, dél-bánáti szórványok). A szórványokban a vegyes házasságok száma ugrásszerűen többszörösére növekszik.

3. S végül, de nem utolsósorban a kiköltözések és külföldi munkavállalások a lehető legnagyobb mértékben megnehezítik a kisebbségen belüli kapcsolatok létrejöttét. A kisebbségen belüli kommunikációs vonalak még hosszabbak lesznek, mint az előzőleg leírt helyzetekben. Amikor házaspárok távoznak külföldre, azok az új asszimilációs közegben rendszerint fel is szívódnak. A gyerekek idegen nyelvű iskolákba járnak. Ha netán ők, vágyaik szerint, vissza is térnének, ezt kétszer meggondolják a gyerekeik végett, akikhez kötődnek, de akik már beilleszkedtek, beleszülettek az új társadalmi közegbe. Onnan nem vágyódnak el, mert szüleik hazáját csak hallomásból ismerik.

Amikor magányos fiatalemberek távoznak külföldre, a helyzetük még nehezebb. Ebben a nehéz helyzetben bárminemű „földi"-jük közelebb van a befogadó országban kezdetben kialakítható kapcsolatoknál. Külföldön jólesik minden, ami még a hazánkhoz köt.

A külföldre szakadt magyar kisebbségiek is kötnek tiszta magyar házasságokat, de az ilyen kapcsolatok rendre a lehető legnagyobb áldozatvállalással járnak. Ezért köztük is igen gyakoriak a vegyes házasságok.

A vegyes házasságokban született és magukat jugoszlávnak valló gyerekek pontos számát nem tudjuk, soha nem is tudhatjuk meg. Egy azonban bizonyos: amilyen mértékben növekszik a vegyes házasságok száma, olyan mértékben növekszik az asszimiláció lehetősége a többségi etnikum részéről. A vegyes házasságokban a kisebbségi hovatartozású hatása is dominánssá válhat (ez azonban ez ideig inkább entellektüel családoknál tapasztalható). Az önszerveződés lehetőségei tovább befolyásolhatják mind az asszimiláció lassulását, mind a visszaasszimilálódást a kisebbségbe.

Összegezve megállapítható: már most olyan nagyszámú magyar kisebbségi van asszimilációs állapotban (házastársak a vegyes házasságban és gyerekeik), hogy a közeljövőben tovább fog csökkenni a kisebbség lélek száma. Ezen a helyzeten legfeljebb csak nagyon lassan változtathat egy új, szabadabb nemzetiségi politika.

A gyorsuló asszimiláció tényezője: a nemzetiségi hovatartozás és anyanyelv távolodása egymástól

A totalitárius államformákban (így az egypárturalmi államban is) az államalkotó népet az érdekli legfőképpen, hogy hány ember vallja még magát kisebbséginek, azaz mennyire homogenizált a társadalom.

Kisebbségi szempontból sem elhanyagolható az, hogy hányan tartják magukat nemzetiségiek. Sokan vannak olyanok, akik érzelmileg, hagyományaikban, szokásaikban, csupán dalaikban, zeneismeretükben, vagy csak már szelektáló (nemzetiségükre és anyanemzetükre vonatkozó, de azt feltétlenül előtérbe helyező) hírismeretükben és érdeklődésükben kötődnek a saját nemzetiségükhöz, kisebbségükhöz. A nyelvét már régen nem beszélik, mégis nagyon kötődhetnek etnikumukhoz. Ezt a tényt nem szabad elhanyagolni (már réges-régen felfigyeltek rá Amerikában). Ilyen értelemben olyasvalaki például, aki nem tud beszélni magyarul, azért még magyarnak vallhatja magát. Megfelelő körülmények között (ha létezik önszerveződés és önmegbecsülés a kisebbségeknél) ezek az emberek is erősíthetik a kisebbségi közösséget.

Ez ideig azonban ez másképpen volt. Aki egyszer lemondott anyanyelve használatáról, az az asszimiláció egyenes útjára került, ahol előbb-utóbb igyekezett megszabadulni kisebbségi kultúrájától, sajátosságaitól. Ezt várta el tőle a többség, s ezért így is cselekedett. (Nemrégen találkoztam a nagyáruházban egy házaspárral, akikről tudom, hogy odahaza

magyarul beszélnek egymás között, de ott és más nyilvános helyen is — szerbhorvátul beszélnek. Ők a valós vagy általuk valósnak vélt állapotnak megfelelően viselkedtek.)

Ilyen, a lelkületekben még hosszú évtizedekig élő beidegződések és megfélemlítések közepette, amikor a totalitárius állam és az államnemzet eddig kiépült erkölcsi és értékrendszerét, viselkedésmintáit nem lesz egykönnyű megbontani, az anyanyelvhez való ragaszkodásnak elsőrendű a jelentősége. Az anyanyelvhez való ragaszkodás az az aranytartaléka minden kisebbségnek, amellyel jobb napokat érhet, amikor már az egyesülő Európában kevesebb lesz az állami erőszak és nemzeti türelmetlenség a népek között és a kisebbségiek iránt; amikor már több lehetőség nyílik a kisebbségek szabad fejlődéséhez is.

A pártállam is felfogta a maga módján az anyanyelv jelentőségét, amikor az 1961. évi népszámláláskor fel sem tette az anyanyelvre vonatkozó kérdést a kérdőívben, 1971-ben pedig az összegyűjtött adatokat államtitokként kezelte és a feldolgozásukat megsemmisítette.

Az 1931-es népszámlálás adatai szerint Vajdaságban 465 800-an beszélték a magyar anyanyelvet (akkor nem tették fel a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdést, úgyhogy ennek az adatnak különösen nagy jelentősége van, hiszen arról vall, hogy a kisebbségben nagyobb kohéziós erő volt).

Az 1953-as népszámlálás szerint 437 000-en tartották a magyart anyanyelvüknek, amikor 435 217 magyart írtak össze nemzetiségi hovatartozása szerint (ennyien vallották magukat magyarnak). Az új rendszer sokat ígért a nemzetiségeknek, kisebbségeknek: sorban nyíltak meg a kisebbségi iskolák és kulturális intézmények. A kisebbségek hittek a testvériség és egység, az egyenjogúság eszméinek. Nem alaptalanul, mert a gyakorlatban (igaz, jobbára külsőlegesen, s kevésbé tartalmában) sokat tettek a kisebbségek érvényesüléséért. A jövő sokat ígért. Mint ahogyan említettem, 1961-re és 1971-re vonatkozóan nincs népszámlálási adat. A politika kezdett irányt változtatni. Várták, hogy az eredmény beérjen. Az 1981-es népszámlálás adatai lesújtóak. Ezek szerint a 385 356 vajdasági magyarból (ennyien vallották magukat magyarnak) csak 350 403 tartotta a magyar nyelvet is anyanyelvének, 33 625 már a szerbhorvátot, 12 a macedónt, 27 a szlovént, 215 a németet, 58 a cigányt, 249 a ruszint, 187 a szlovákot stb.

Igaz, 369 965-en tartották a magyart anyanyelvüknek. Ebből 350 403 fő a nemzeti hovatartozását is magyarként jelölte meg. A többiek más nemzetiségűek: Crna Gora-iak (105), horvátok (2635), macedónok (35), muzulmánok (23), szlovének (118), szerbek (1073), bolgárok (362), németek (447), zsidók (105), cigányok (420), románok (70), oroszok (42), ruszinok (104), szlovákok (624), jugoszlávok (12 272) stb. — összesen 19 562-en. Ne felejtsük el: a 385 356 magát magyarnak vallott és a 369 965 magyar anyanyelvű számában is benne foglaltatnak a küldöldön tartózkodók. Tehát azoknak a tényleges száma is kisebb, akik magyarnak tartják magukat, anyanyelvük is magyar (350 403). Az adatokból kiviláglik, hogy jóval több magyar tartja a szerbhorvátot anyanyelvének, mint más nemzetiségű a magyart. Az asszimiláció különböző jelenségei széles ösvényt vágtak maguknak.

Sem azok a magyarok, akiknek az anyanyelve szerbhorvát, sem azok, akiknek a nemzetiségi hovatartozása nem a magyar, de az anyanyelvük magyar, nem szorgalmazzák feltétlenül a magyar anyanyelvet mint magyar tannyelvet az iskolában. Látható ez az alábbi adatokból is.

1981-ben 37 352 tanköteles gyerek volt azokban a háztartásokban, ahol a magyar nyelvet beszélték odahaza (369 965). Ha ezt összevetjük az 1981/82-es iskolaévre vonatkozó, általános iskolákra vonatkozó statisztikákkal, akkor azt látjuk, hogy a magyar tannyelvű iskolákba 28 052 gyerek járt, s ebből 26 986-ot mint magyar nemzetiségű gyereket írattak

be, valószínűleg magyar nemzetiségű szülők (a szülők kötelesek megnevezni a gyerek nemzetiségét). Ebben a tanévben csak 1 Crna Gora-i, 102 horvát, 121 szerb, 176 albán, 19 szlovák, 336 cigány, 193 jugoszláv nemzetiségű gyereket írattak be (valószínűleg vegyes házasságban élő szülők) a magyar tannyelvű általános iskolákba. Ezek a számok elenyészők azon a nem magyar nemzetiségűek, de magyar anyanyelvűek, illetve a magyar nemzetiségűek, de nem magyar anyanyelvűek gyerekei számához képest (kb. 4500—5000 gyerek). Annál nagyobb volt a magyar nemzetiségű általános iskolás gyerekek szerbhorvát tagozatokra özönlése. Az 1981/82-es tanévben a 34 007 magyar nemzetiségű gyerekből 6992 gyerek szerbhorvát tagozatra járt (20,5 százalék). Olyan asszimilációs tényező ez, amely már ugyanabban a nemzedékben érezteti a hatását, nem beszélve a következő nemzedékről. Olyan asszimilációs tényező ez, amely megvonja az anyanyelv ismeretét és szeretetét. Aki nem ismeri, nem szereti, nem is szívesen tanítja rá gyerekeit: tanítja őket arra, amit jobban ismer.

A szerbhorvát tagozatokon tanuló magyar diákok arányszáma az általános iskolákban (20 százalék) minden bizonnyal varázsszám, mert évtizedek óta e körül mozog minden nemzedéké.

A nemzetiségi iskoláztatás mint asszimilációs tényező

Ez a téma önmagában is módszeres feldolgozást igényel. Itt csak néhány adat erejéig érintjük a nemzetiségi iskoláztatást. Nem is a tartalmi részét, ahol végbemennek a legjelentősebb asszimilációs és az asszimilációt előkészítő folyamatok, hanem a formai részét.

Említettük, hogy a magyar nemzetiségű általános iskolásoknak 20 százaléka már évtizedek óta szerbhorvát tagozatokra jár. Miért? Sznobizmusból? Minden bizonnyal ennek is nagy szerepe van. Vagy talán azért, mert az oktatás minősége jobb szerbhorvát tannyelven? Tagadhatatlan. Ennek ellenére más okok is közrejátszanak.

1. Mindenekelőtt a magyar kisebbség diaszporáiban, szórványaiban sohasem volt megszervezve az általános iskoláztatás; ahol megszervezték, rosszul szervezték meg, úgyhogy gyorsan meg is szűnt.

2. A másik okot abban kell keresni, hogy a születési arányszám csökkenésével állandóan csökken azoknak a településeknek a száma, ahol meg lehet szervezni az osztatlan (s később az osztott) tagozatokat.

Ha egy helységben, amely tiszta magyar lakosságú és 1000 főt számlál, a születési ezrelék 11—12-t tesz ki (ennyi gyerek születik évente), a település vállalhatja azt, hogy biztosítja a számukra az osztott tagozatot még ebben az esetben is; sőt még kisebb számú gyerek esetében is. További csökkenés esetében is általában esély van legalább az osztatlan tagozatra.

Ha a helység csak ötszáz magyar lakost számlál, ilyen alacsony születési arányszám mellett körülményes vagy éppenséggel lehetetlen már az osztott tagozatok létrehozása is. Esetleg két szomszédos helység létrehozhat osztatlan vagy osztott tagozatot. Azonban, bármennyire is könnyen megegyezik ebben a két helység, a felsőbb jóváhagyás már nagyon nehéz, mert ez pénzbe kerül.

Ha 3—4 szomszédos helységnek kétszázötven magyar nemzetiségű lakosa van, már nagyon sok jó szándék szükséges ahhoz, hogy megszervezzék anyanyelvű oktatásukat; ezért nem is törik magukat érte.

Vegyes nemzetiségű helységekben nemcsak a születési ezrelék csökkenése jelent nagy veszélyt előbb az osztott, később az osztatlan kisebbségi tagozat megszervezésében, hanem az a tény is, hogy a még az elfogadható 13—14 ezreléket is lecsökkentheti a szerbhorvát tagozat vonzereje. Ha akár csupán egy-két kisebbségi tanuló oda akar beiratkozni, lehetetlenné válhat a nemzetiségi tagozat megindítása.

Röviden: minél kisebb a születési arányszám, annál nehezebb a kisebbségi tagozatok megszervezése kis településeken, és a települések nemzetiségi lakosai szükséges számának alsó határa állandóan emelkedik.

Most azt tapasztaljuk, hogy már az ezer magyar lakost számláló helységekben is megszűnnek az osztott magyar tannyelvű tagozatok (de osztatlanok sem létesülnek). Az ötszáz magyar lakost számláló helységekben, ha voltak is, megszűnnek az osztatlan tagozatok.

3. Középiskolai szinten a magyar tannyelven tanulás lehetőségei tovább romlanak. A magyar középiskolásoknak (10 309) a korábbinál is nagyobb része (3474) szerbhorvát tagozatokon tanult az 1988/89-es tanévben. Amíg az általános iskolában a magyar tanulók húsz százaléka, addig a középiskolásoknak már több mint egyharmada szerbhorvát tagozatokra járt.

A tartományban nagyon fejletlen a diákotthon-hálózat, holott a nemzetiségi anyanyelvű és tannyelvű középfokú oktatásnak mentsvára a diákotthon-hálózat fejlesztése.

Középfokú oktatásunk zegzugai szinte áttekinthetetlenek. Annyi bizonyos, hogy már a következő években megmutatkozik mint asszimilációs tényező a rosszul megszervezett kisebbségi iskoláztatás hatása. A rosszul megszervezett és korszerűtlen kisebbségi oktatásügy mindenképpen az erőszakos asszimiláció egyik tényezője. A művelődési intézmények örökös pénzzavara és fejlődésük visszatartása ugyancsak az erőszakos asszimiláció fegyvertárához tartozik. Egészen napjainkig nevetségesen kevés, elégtelen és teljesen bizonytalan pénzeszközökkel látták el a kisebbségi művelődési létesítményeket. Ugyanakkor megtiltották és nacionalista bélyegzővel illették az önszerveződés elemi formáit, így az önsegélyzést és önpénzelést is.

Az asszimilálódó magyar családtípus

A megkésve megjelentetett népszámlálási adatok elég jól megvilágítják azt az új családtípust, amely kialakulóban van. Ha az eddig felvázolt dinamikus folyamatokból levont következtetések esetleg valakiben kételyt ébresztenek is, a következő adatok ezeket a kételyeket eloszlatják.

1. Vajdaságban 1981-ben 183 309 gyermektelen házasság volt. Pontosabban ennyi nő élt gyermektelen házasságban. A magyar nemzetiségű nők aránya ebben a családtípusban különösen nagy volt: 44 635 (24,3 százalék). Jóval nagyobb, mint a magyar népesség aránya az össznépességben (18,9 százalék). Az adat további depopuláció jeleit vetítheti előre.

A 44 635 magyar gyermektelen férjezett nő vagy feleség közül csak 39 107 élt magyar férjjel egy házasságban (87,6 százalék), a többi más nemzetiségűvel (elsősorban szerbbel, horváttal, jugoszlávval stb.). A teljes, gyermekes családok száma 361 300 volt. Ezekben a magyar nemzetiségű anyák száma 65 968 (18,2 százalék). A teljes gyermekes családokban a 65 968 magyar nemzetiségű anyának—feleségnek csak 54 158 esetben volt a férje is magyar (82,1 százalék). A többi esetekben a férj más nemzetiségű, elsősorban szerb (6331), horvát (2340), jugoszláv (986) stb. volt. Ez az adat az erősödő asszimiláció méreteire utal.

2. Az adatok szerint az 54 158 gyermekes magyar feleségnek magyar férjjel kötött házasságában 53 380 esetben a gyerekek is magyarok voltak (98,5 százalék). Még a tiszta magyar családokban is vannak olyan esetek, amikor a gyereknek más nemzetiséget adnak — számításból, snobizmusból, félelemből, ez esetben teljesen mindegy.

3. A vegyes házasságokban 8349 esetben az apa és a gyerekek magyar nemzetisége egybevágott (ami még nem jelenti azt, hogy a gyerekek anyanyelve is magyar volt). Mindenesetre ez az adat arra utal, hogy a vegyes házasságokban érvényesül a patriarkális viselkedési modell, ha a gyerekek apja magyar. Ugyanez az elv érvényesül akkor is, ha a gyerekek apja nem magyar. Ugyanis a vegyes nemzetiségű családban csak 845 esetben egyezett meg a gyerekek és az anyjuk magyar nemzetisége. Ha összehasonlítjuk ezt azzal az adattal, amely szerint 11 810 magyar nemzetiségű nő (anya) élt vegyes nemzetiségű, gyermekes családban, úgy azt látjuk, hogy a magyar nemzetiségű anyák egészen gyenge akaratot mutatnak a nemzetiségükhöz való kötődésben. Számukra minden bizonnyal jelentős tekintélygyarapodást jelentett a vegyes házasság, s úgy ítélik meg, hogy ha a gyerekeik elfogadják az apa (a férj) nemzetiségét, a társadalomban jobban tudnak érvényesülni, felemelkedni.

Vannak olyan esetek is, amikor a vegyes házasságban a gyerekek közül az egyik magyar, a másik nem (231 eset volt, amikor a gyerekek közül az egyik vagy a magyar nemzetiségű anyja vagy apja nemzetiségéhez igazodott, a másik meg éppen fordítva).

Elgondolkodtató és megfelelő következtetések levonását igényli az a családtípus, amelyben egy vagy több gyerek jugoszlávnak vallotta magát (2455 ilyen eset volt), holott az egyik szülő magyar volt.

Vannak felbomlott nem teljes családok is, amelyeknél szintén érdemes megvizsgálni a gyerekek és a velük maradt egyik szülő nemzetiségi kapcsolatát, kötődését.

Azokban a felbomlott családokban, amelyekben a gyerekek magyar nemzetiségű anyjukkal maradtak (9023 ilyen család volt) a gyerekek is magyarok voltak 7688 esetben, 75 esetben az egyik magyar volt; 768 gyerek eltérő (de nem magyar és nem jugoszláv) nemzetiségű volt, 492 pedig jugoszlávnak tartotta magát.

Nyilvánvaló, hogy a felbomlott családokban a más nemzetiségű apától született gyerekek leggyakrabban továbbra is megőrzik apjuk nemzetiségét, s csak ritkán módosítanak a család előző elhatározásán. Az anya továbbra is úgy véli, hogy az apa, és nem az ő nemzetisége az, ami a gyerekeknek a társadalmi felemelkedést biztosítja.

Ha a felbomlott családban a gyerekek magyar nemzetiségű apjuknál maradtak (csak 1753 ilyen eset volt), a gyerekek is leggyakrabban az apjuk nemzetiségéhez kötődnek (1636 esetben), jóval ritkábban az anyjukéhoz (49 esetben), és csak 54 esetben lesznek jugoszlávok.

Összegezzük: a különböző családtípusok azt mutatják, hogy alig van olyan vajdasági magyar család, amelyikben ne lenne más nemzetiségű közelebbi vagy távolabbi rokon. Ha ez így van, érthetetlenné válik az az évtizedekre visszahúzódó, erősen hangot kapott politikai bizalmatlanság és állami erőszakoskodás a vajdasági magyarsággal szemben, amelyben még most is része van.

A vajdasági magyarság számának további alakulása

A vajdasági magyarság a depopuláció aktív állapotában van. Ennek az állapotnak az arányait érzékeljük, a folyamat irányát látjuk. Azonban sem az állapot pontos méreteit, sem a folyamat pontos iramát nem tudjuk meghatározni. Kevés, kellő támpontot nyújtó, pontos

adatot vezetnek a kisebbségekről. Még a magyarság pontos számának megállapítását illetően is gyanakvóak vagyunk. Nem azért vagyunk gyanakvóak, mert netán a népszámlálás adatában kételkedünk, hanem azért, mert egy kisebbségben lévő népességről nagyon nehéz pontos adatokat szerezni, pontos képet kapni.

Mindenekelőtt nincs pontos adat a magyarság születésszámáról. Az az adat, hogy hány magyar nemzetiségű nő szült gyereket, teljesen használhatatlan és a mi vidékünkön semmit nem jelent. Márpedig a demográfiai statisztika csak ilyen adatot nyújt.

Tudjuk azt, hogy mennyi magyar halt meg.

Ebből kifolyólag teljesen ismeretlen, csupán feltételezett minden, a természetes szaporodásra vonatkozó számítás is. Még jelentősebbek a következő megjegyzések: ha a születések és a természetes szaporodás száma csupán azért csökkenne, amiért a többségi népességnél (kezdetben életszínvonal-javulás, a továbbiakban a gazdasági és társadalmi válság, az erózió következtében) akkor a dolog viszonylag egyszerű lenne. Az adatokat elfogadhatnánk pontosaknak és bevinnénk a képletbe.

A kisebbségek esetében nem csak ezek a tényezők hatnak.

1. Elsősorban hat az asszimiláció. A születések számbavételénél együtt jelentkeznek a magyar és nem magyar gyerekek. Ki vehetné a bátorságot szétválasztani őket nemzetiségük szerint?

2. Másodsorban hat a diaszporálódás. Amíg a belső vándormozgalom alig hat a vajdasági magyarság demográfiai helyzetére (amennyi magyar elköltözik Vajdaságból az ország más részeibe, ugyanannyi vissza is költözik), addig a külföldre távozásnak igen nagy szerepe van. Ez a folyamat jóformán teljesen feltáratlan méretei és változó irányai vonatkozásában is. Régebben nagyon sokan mentek külföldi munkára a család többi tagjával, de nélkülük is. Most is mennek, de kevesebben. Ehelyett megerősödött az állampolgárságról való lemondás és az országból való kiköltözés. A kivándorlásra, így a magyarság kivándorlására vonatkozó adatok is államtitoknak számítanak. Egy prognózisban a magyarok melyik számához igazodjunk:

— ahhoz-e, amelyikbe beszámítják a külföldön élőket is;

— ahhoz, amelyikbe nem számítják bele a külföldön élőket;

— ahhoz, ahányan magyarnak vallják magukat attól függetlenül, hogy melyik az anyanyelvük;

— ahhoz, ahányan magyarnak vallják magukat és magyar az anyanyelvük is;

— vagy ahhoz, ahányan magyarnak vallják magukat, magyar az anyanyelvük is, és itt vannak az országban, Vajdaságban?

A kérdésre nem egyszerű a felelet, s nem elég csupán módszertani feleletet adni.

Ha pontatlan fogalmakhoz igazodó adatokat viszünk a képletbe, csak azért, hogy felmutassunk egy prognózist, azzal még nem leszünk tudományosabbak.

A manapság már szemmel látható depopuláció tehát nem csak az előző időszakokban jelentkező életszínvonal-javulás és válság következménye, hanem a válság és a korábbi (halmozódó) asszimiláció együttes következménye. A következő években várható növekvő depopulációs arányba is beépül az asszimiláció mostani mérete.

A depopuláció és az asszimiláció egymást erősítik.

Az utóbbi évek azt mutatják, hogy a vajdasági magyarság száma a „leglazább" mércék szerint is évi 0,57 százalékkal csökken (a magyarság száma 1981-ben 385 356 fő volt, s most évente 2000—2200-zal csökken).

Mindennemű népességcsökkenés nagy távlatban a népesség teljes kipusztulásával fenyeget. Így van ez ebben az esetben is.

A demográfusok arra figyelmeztetnek, hogy a legfejlettebb országok népességcsökkenése nem lesz állandó folyamat, hanem be fog következni egy „átmeneti időszak" („transitio"), amelynek a végén a népesség száma megállapodik az optimumon, a gazdasági fejlettségnek megfelelő szinten.

Vajon ez az elmélet érvényes-e kisebbségre is? Minek megfelelő szinten állapodhat meg a kisebbségek száma? Mi az optimum a kisebbségek számának megállapodásakor? Lehet-e ilyen szint és ilyen optimum?

A legóvatosabb becslések is arra utalnak, hogy már a következő években a magyar népesség száma évi egy százalékkal is csökkenhet.

Mikorra mérséklődhet ismét ez a csökkenés vagy mikor szűnhet meg teljesen? Erre a kérdésre a feleletet nem a demográfiától, hanem a kisebbségi politikától kell várni.

A kisebbségek helyzetén nem javíthat semmilyen nacionalizmus, sem a többségi, sem a kisebbségi népesség nacionalizmusa (más népek iránti gyűlölet, gyanakvó magatartás, megkülönböztető hozzáállás, elzárkózás stb.).

A kisebbségek helyzetén nem javíthat a rájuk kényszerített vagy az önként vállalt szegregáció.

A kisebbségek helyzetén egyedül az anyaországuk és a hazájuk közötti bizalom erősödése segíthet és a bizalomerősítő intézkedések rendszerének kiépülése és alkalmazása a gyakorlatban.

Ebben a keretben a kisebbségeknek minél több szabadságra és demokráciára van szükségük. Enélkül elképzelhetetlen a kisebbségek önszervező tevékenységének kibontakozása.

Ha a kisebbségeknek nincs társadalmi lehetőségük önszervező erejük kimunkálásához, nem lehet tekintélyük, méltóságuk a többségi népek és önmaguk előtt.

A többségi népektől kijáró megbecsül és a kisebbségben ezzel együtt jelentkező önbizalom demográfiai tényező is, hiszen az asszimilációt természetes medrében tartja és a diaszporálódás okait is megszünteti.

Csak a politika felelete után következhet be pozitív változás: a népességcsökkenés lelassulása és megszűnése.

A többi problémát a többségi népességekkel együtt kell megoldani. Hazánk közös problémái közös hozzáállásra várnak, mert közös erőfeszítés és áldozatvállalás nélkül nincs megoldás.

UTÓHANG

Az 1991-es népszámlálás előzetes eredményeiről

Az 1991-es népszámlálás előzetes adatai azt mutatják, hogy Vajdaság népessége továbbra is soknemzetiségű, de már kevésbé, mint tíz, húsz, vagy harminc évvel ezelőtt. Vajdaságban növekszik a legszámottevőbb délszláv nép aránya, a nemzeti kisebbségek lélekszáma és számaránya pedig ijesztően romlik. A délszláv népek aránya az össznépességben 73,9 százalék (az 1948-beli 58,8 százalékkal szemben). A Crna Gora-iak aránya 2,2 százalékot, a szerbeké 57,2 százalékot, a jugoszlávoké 8,4 százalékot tett ki. Csökkent a horvátok aránya (3,7 százalék), a macedónoké (0,8 százalék), és a szlovéneké is (0,13 százalék).

Minden nemzeti kisebbség számaránya romlott az 1948. évi népszámláláshoz viszonyítva. A magyarok százalékaránya az össznépességben 16,9 százalékot tesz ki (1948-ben még 25,6 százalék volt), a szlovákoké 3,2 százalék (1948-ban 4,4 százalék volt), a románoké 1,9 százalék (1948-ban 4,3 százalék volt), a ruszinoké 1,0 százalék (1948-ban 1,5 százalék).

Az adatok kétségbevonhatatlanul azt mutatják, hogy az 1948—1991 közötti időszakban, amely egyébként azonos egy társadalmi-politikai rendszer teljes kiépülésével, nagy változások történtek a népesség nemzetiségi összetételében. Ebben az időszakban nem találták meg (vagy nem akarták megtalálni?) a nemzeti kisebbségek védelmének a hathatós módozatait.

Minden népességcsökkenés, amely az elmúlt 10 évben nagyobb volt 5 százaléknál, vagy a kivándorlás, vagy az asszimiláció, illetve e két tényező együttes hatásának a következménye. Tehát az 5-6 százaléknál kisebb egyértelműen a depopuláció, vagyis a gyermekhiány következménye, az 5-6 százalék feletti arányszámok pedig már más tényező következményei.

Mivelhogy 1981—1991 között a magyarság száma 34 000-rel csökkent, ebben az értelemben azt mondhatjuk, hogy ennek a számnak a fele (17 000) a depopuláció következménye, a másik fele meg az asszimiláció és kivándorlás számlájára írható.

A magyarság száma 25-30 százalékkal csökkent a következő községekben: Alibunár, Beocsin, Zsablya, Ürög, Pećinci, Šid. A magyarság száma 20—25 százalékkal csökkent a következő községekben: Bács, Bácspalánka, Fehértemplom, Versec, Pancsova, Titel. Itt is, mint az előző esetben, a magyarság aránylag kis létszámú szórványokban él (kivéve Bácspalánkát és Versecet; e községekben már más politikai tényezők is hathattak a magyarság számának ilyen nagyméretű csökkenésére).

A magyarság száma 15-20 százalékkal apadt a következő községekben: Apatin, Begaszentgyörgy, Indija, Kikinda, Kovačica, Kúla, Törökbecse, Magyarcsernye, Törökkanizsa, Újvidék, Hódság, Plandište, Zombor, Titoverbász. Ezekben a községekben harcos népek közé ékelték a magyarságot, s ők nagyfokú érzéketlenséget tanúsítottak a megmaradásuk iránt.

A legkevésbé csökkent a magyarság száma azokon a helyeken, ahol különben is tömbökben él (de az alacsony születésszám mellett itt is éreztetik hatásukat más tényezők is). Ezek a községek a következők: Ada (5 százalék), Topolya (8,5 százalék), Becse (10 százalék), Kanizsa (5 százalék), Kishegyes (9 százalék), Zenta (7,5 százalék), Szabadka (9,5 százalék).

A következő községekben a magyarság százaléka meghaladja a község összlakosságának az 50 százalékát: Ada (77,8 százalék), Topolya (65,5 százalék), Becse (54,3 százalék), Kanizsa (88,5 százalék), Kishegyes (59,1 százalék), Zenta (81,6 százalék), Csóka (56,8 százalék), Szabadkán a magyarság az össznépesség 42,7 százalékát adja, de még így is abszolút többséget képez.

A következő községekben a magyarság száma az össznépesség 25 százalékát adja: Törökkanizsa (34 százalék), Szenttamás (30 százalék), Temerin (39 százalék).

A következő községekben a magyarság száma meghaladja az össznépesség 10 százalékát: Apatin (14,6 százalék). Begaszentgyörgy (22,2 százalék), Zrenjanin (12,8 százalék), Kikinda (14,3 százalék), Kovačica (11,9 százalék), Kovin (10,1 százalék), Kúla (10,04 százalék), Magyarcsernye (20,6 százalék), Törökbecse (21,3 százalék), Plandište (12,3 százalék), Szécsány (13,3 százalék) és Zombor (16,1 százalék.) Újvidéken ugyan nem haladja meg a magyarság az össznépesség 10 százalékát, mégis jelentős a számaránya (7,7) tekintettel a város nagyságára.

A szerző

Rezime

Nije sporno da živimo u jeku integracionih tokova na svim razinama: u globalnim, kontinentalnim, državnim i regionalnim razmerama. Narodi su upućeni jedni na druge ne samo u privrednom već i u društvenom smislu. Međutim nije sporno ni to da oni pokušavaju sačuvati, održati i razvijati svoje etničke osobenosti.

Vojvodanski Madari su u stadijumu aktivne depopulacije. Ishod ovog stanja daje se naslutiti, ali stvarni obim i dinamika ovakvih tokova među nacionalnim manjinama teško se može statistički tačno odrediti. Pored toga ovakve negativne trendove među njima dodatno pojačavaju asimilacija i disparzija u dijaspori. Razmatrajući faktore i vrste ovih činioca autor izražava bojazan da bi se ubrzana depopulacija madarskog življa u Vojvodini i prema najblažim procenama mogla kretati i do jednog procenta godišnje.

Summary

It is uncontested that we are living amidst trends of integration on all levels: global, continental, state, or regional. Nations are interdependent both economically, and socially; yet they also endeavor to maintain and develop their ethnic identity.

Hungarians in the Vojvodina are in a state of depopulation. One may suspect the outcome of this state of affairs, but it is most difficult to establish statistically the precise dynamics of these processes among minorities. Negative trends are enhanced by assimilation and dispersion in the diaspora. Considering various factors and groups of factors the author predicts a depopulation of the Hungarian minority in the Vojvodina at a yearly rate of 1 percent.